

KATASTARSKI DEFTERI U ARHIVU TUZLANSKOG KANTONA S KRAJA OSMANSKE UPRAVE U BOSNI

1. Uvod

Postojanje različitih vrsta turskih popisnih deftera ima neprocjenjiv značaj za izučavanje historije Osmanske države i društva. Kada je riječ o bosanskohercegovačkoj osmanistici, zapažen uspon ona je doživijela nakon Drugog svjetskog rata. Značajan dio tih rezultata nastao je upravo na izučavanju popisnih deftera. Većina tih deftera potječe iz 15. i 16. stoljeća i oni su poslužili kao jedan od temeljnih izvora za proučavanje važnih historijskih pitanja kao što su uspostava i organizacija osmanske vlasti, struktura stanovništva, demografska kretanja, privredne aktivnosti itd. Građa iz 19. stoljeća, posebno njegove druge polovine, znatno je manje korištena, ili su to tek rjeđi izuzeci. Stoga se, kao jedan od primarnih zadataka osmanistike nameće izučavanje osmanskih izvora skraja osmanske vladavine, posebno kada se tiče pitanja agrarnih odnosa.

U Arhivu Tuzlanskog kantona nalazi se pet katastarskih deftera iz 19. vijeka, koji su ostali nezapaženi od strane istraživača.¹ Cilj ovoga rada je da skrene pažnju na postojanje ovih deftera, ukratko ih predstavi i ukaže na njihov značaj za historijsku nauku. Razlog više za to je i činjenica da u kataloškom pregledu Orijentalne zbirke Arhiva Tuzlanskog kantona koji se pojavio 1990. godine ovi defteri nisu uopće spomenuti.² Nema podataka o licima, koja su unosila podatke u ove deftere niti imamo datume kada se počelo sa njihovim unošenjem, ali na osnovu drugih pokazatelja moguće je utvrditi da su oni nastali u zadnjim godinama osmanske vladavine u Bosni. Naime, u defterima je ponekad bilježeno vrijeme prijenosa vlasništva.

1 Pretpostavljamo da je za deftere koji se odnose na Bijeljinski kadiluk svojevremeno znao i u izvjesnoj mjeri ih koristio Mustafa Grabčanović (Mustafa H. Grabčanović), istraživač prošlosti Bijeljine, v. Mustafa Grabčanović, *Bijeljina i Bijeljinci*, Bijeljina, 2006.

2 Up. Nermana Hodžić, *Orijentalna zbirka 1578–1936 (analitički inventar)*, Sarajevo, 1990.

tva, odnosno prava uživanja, i na tim mjestima je upisivano da je taj prijenos pravno regulisan tapijama koje potječu iz 1292., 1293., 1294. i 1295. (1875.–1878.) godine. Također, u defterima koji se odnose na Bijeljину ubilježeno je da je veliki broj kuća u sâmoj Bijeljini i još u nekim selima gorio.³ Ove pojave svakako stoje u direktnoj vezi sa napadom srpske vojske i ustanika na Bijeljину u ljeto 1876. godine, kao i sa odgovorom osmanske vojske, odnosno bosanskih snaga na ovaj napad.⁴ Iako to u defterima nigdje ne stoji, smatramo da se može kazati da su oni nastali na osnovu fermana koji je 28. safera 1284. (1. juli 1867.) godine stigao u Sarajevo i kojim je bilo naredeno da se izvrši popis nekretnina i obradive zemlje u Bosanskom vilajetu.⁵ Ferman je upućen u okviru napora osmanske centralne vlasti da se nakon propasti timarskog sistema izvrši klasifikacija i registracija zemlje i poreza prema Zemljišnom zakonu iz 1858. godine.⁶

Defteri su prilično velikih dimenzija, 50cm x 36cm, sadrže više od 300 stranica i imaju odštampan formular sa rubrikama u koje su bilježeni podaci.

Prije nego su stigli u Arhiv, defteri su se nalazili u Katastarskim uredima u Bijeljini, odnosno u Gračanici. Radi se o tri, odnosno četiri knjige koje se odnose na Bijeljinski kadiluk i o jednoj knjizi koja se odnosi na područje kadiluka Gračanica:

1) Beline qazāsını - birinci emlāk defteri

Popis Bijeljinskog kadiluka, I knjiga, mulkovna dobra (signatura: OZ 317/1)

2) Beline qazāsını- ikinci emlāk defteri

Popis Bijeljinskog kadiluka, II knjiga, mulkovna dobra (OZ 315)

3) Beline qazāsını- üçüncü esās erāzi defteri

Popis Bijeljinskog kadiluka, III knjiga, zemljišne površine (OZ 316).

4) Defter-i vuqū 'āt-ı emlāk

3 Defteri bilježe veći ili manji broj izgorjelih kuća u Bijeljini, Popovima, Gornjoj i Donjoj Čadavici, Dragaljevcu (Dragaljevac-Jašaragić), Gornjem Crnjelevu, Maloj Obarskoj, Batkoviću (Batković-Karavlah, Batković-Gajić), Golom Brdu.

4 O borbama za Bijeljину v. Milorad Ekmečić, *Ustanak u Bosni 1875–1878*, Sarajevo, 1960., str. 256–257.

5 Salih Sidki Hadžihuseinović – Muvekit, *Povijest Bosne* II, Prijevod: Abdulah Polimac i drugi, Sarajevo, 1999., str. 1127. Također v. Galib Šljivo, *Bosna i Hercegovina 1861.–1869.*, Tešanj, 2005., str. 433.

6 Up. Roderic H. Davison, *Reform in the Ottoman Empire*, Princeton, 1963., str. 99.

Defter zbivanja sa dobrima (OZ 317/2)⁷

5) Ġradčaniçe qazāsın- ikinci emlāk defteri

Popis Gračaničkog kadiluka, II knjiga, mulkovna dobra (OZ 328)

2. Formular deftera

U glavnom polju formulara odštampan je naziv deftera, *defter-i esās-ı emlāk* (temeljni defter nekretnina). U prvu rubriku *‘aded-i ‘umūm* unesena je opća numeracija koja se proteže kroz čitav defter. U narednu rubriku *nev’-i emlāk* ubilježene su različite vrste nekretnina koje su bile predmet popisa: kuća (*hāne*), koliba (*külübe*), čardak, konak, štala (*ahır*), hambar, vodenica (*degirmen*), pušnica (*hoşaf-hāne*), džamija, mekteb, crkva (*kilise*), groblje (*qabristān*), sinagoga (*havra*), škola, dućan, magaza, kahva, mejhana, njiva (*tarla*), trnjak (*čalı*), šuma (*orman*), bašča, povrtnjak (*sebzelik*), mera-ja itd. Pojavljuju se i kombinacije nekretnina kao "kuća sa povrtnjakom", "kuća sa baščom", "njiva sa šumom" itd. Popisivač također ponekad bliže opisuje nekretninu pa bilježi: *hāne ma‘a havalā* (kuća sa tarabom), *hāne-i ġedid* (nova kuća), *hāne-i harāb* (ruševna kuća) i slično.

U treću rubriku *esāmi-i ġādde ve zuqāq ve mevāqi’-i erāzi* bilježena su imena mahala, putova, sokaka, njiva, šuma. U rubriku *raqam-ı ebvāb* bilježena je numeracija koja iznova počinje sa brojem jedan za svako mjesto, odnosno lokalitet.

Rubrika u koju je bilježena površina posjeda *mūsāmaha-ı erāzi* ima tri podrubrike, *dönüm*, *evlek* i *zırā’*. Naredna rubrika *dereġāt-ı erāzi* (kategorije zemljišta) nije nam potpuno jasna. U nju su ponekad upisivane bilješke kao *s,amanlı* (slamnat, od slame), *kār-gir* (od čvrstog materijala, kamena, cigle), *ahşāb* (od drveta, dasaka). Budući da ove bilješke stoje u onim slučajevima kada su u defter upisivane kuće, možemo zaključiti da se radi o materijalu od koga su građene. Međutim ponekad kod popisa okućnica, a naročito kod popisa zemljišnih površina, u ovu rubriku su ubilježena arap-

7 Četvrta knjiga (OZ 317/2) koja se odnosi na Bijeljinski kadiluk je ustvari defter u kojem je bilježen prijenos vlasništva nad nekretninama, odnosno prava uživanja (*defter-i vuqū‘āt-ı emlāk*). On također ima odštampan formular. Inače, ova vrsta deftera stoji u uskoj vezi sa ovim defterima u kojima su popisane nekretnine i zemljišne površine. U ovom defteru koji se odnosi na Bijeljину tek je u desetak slučajeva zabilježen prijenos vlasništva, odnosno prava uživanja, a nakon toga na nekoliko stranica popisane su izgorjele kuće u Bijeljini.

ska slova ن, د, ط, ع. Smatramo da su slova ن i د oznaka za arapski pridjev دون⁸, koji ima značenje "prezren", "nizak", "bijedan" i slično. U ovom slučaju ova slova označavala bi nizak kvalitet nekretnine. Slovo ط je ustvari arapski pridjev طسو (srednji, prosječan) i služi kao oznaka srednjeg kvaliteta, a slovo ع oznaka za arapski pridjev عالى (visok, prvorazredan, odličan), dakle označavalo bi visok kvalitet nekretnine. U rubriku *ešrāf-ı erba'a erāzi* bilježeni su nazivi lokacija, odnosno imena ljudi čiji se posjedi graniče sa upisanim posjedom, a u rubriku *esāmi-i ashāb-ı emlāk* bilježena su imena vlasnika nekretnina, odnosno uživalaca posjeda. Kod vlasnika nekretnina obično su navedeni prezime, ime i ime oca. Kod pripadnika begovskih porodica pisar ponekad odstupa od ovog pravila i umjesto očevog imena vlasnika, odnosno uživaoca, navodi njegove tazbinske veze. Ukoliko vlasnik, odnosno uživatelj nekretnine, živi u jednom mjestu a nekretnina se nalazi na drugom mjestu, pisar redovno navodi njegovo mjesto boravka. Ako su upisivane nekretnine koje su bile zajednička svojina, kao što su džamije, crkve, škole, mektebi, mezaristani, meraje, pisar bilježi da nekretnina pripada stanovnicima naselja, odnosno određenoj zajednici.

Sljedeća rubrika *müsaqqefāt otası* može se prevesti kao "natkriven prostor", "nastrešnica", a čemu bi ona tačno služila ne može se kazati jer ostaje nepopunjena.

U rubriku *qimet-i hāliyye* bilježena je procijenjena vrijednost nekretnina u momentu popisa. U naredne rubrike, *irād-ı senevi* (godišnji prihod), *vergi-yi ġedid* (novi porez) i *qadim vergi ve senevi bedel-i a'shār-ı erāzi* (stari porez i godišnji iznos desetina) nijesu ubilježeni nikakvi iznosi.⁹

Rubrika *mu'āmele-i senedāt* (postupak sa dokumentima) ima tri podrubrike: *tārih-i sened* (datum sastavljanja dokumenta), *senedde muhar-rer qimet* (u dokumentu ubilježena vrijednost), *ġins-i sened* (vrsta dokumenta). U ovu rubriku, odnosno u njene podrubrike, bilježeni su podaci u slučaju prijenosa vlasništva nad nekretninama, odnosno prava na uživanje posjeda. Dokument koji je u tom slučaju sastavljan obično je bila tapija. Naredna rubrika *vuqū'āt* (promjene, zbivanja) ima dvije podrubrike: *defter-i vuqū'āt* (knjiga promjena) i *'umūm-i vuqū'āt*. Ova rubrika, odnosno njene podrubrike, također je vezana za prijenos vlasništva, odnosno prava

8 Nekoliko puta pisar ovako i bilježi.

9 Ponekad su u defteru OZ 328, u rubriku *vergi-yi ġedid*, ubilježeni iznosi, ali suhom olovkom. Očigledno je riječ o naknadno ubilješnim vrijednostima.

uživanja. U prvu podrubriku bilježen je broj tzv. deftera promjena, dok je u drugu podrubriku bilježen redni broj u defteru promjena pod kojim je upisana promjena u pogledu vlasništva, odnosno prava na uživanje.

3. Popisano područje

3.1. Područje Bijeljinskog kadiluka

Na osnovu deftera koji se odnose na Bijeljinski kadiluk može se pretpostaviti da se kod popisivanja nekretnina i zemljišnih površina postupalo na sljedeći način: prvo bi se na području kadiluka popisala veća naselja, odnosno kasabe, zatim sela, i na kraju zemljišne površine. Drugim riječima, popisom su najprije obuhvaćena mulkovna dobra kao i dobra koja su pripadala zajednici, a nakon toga su popisivane zemljišne površine koje su zapravo predstavljale begovske posjede. U ovim defterima skoro potpuno su zaobiđene vakufske zemlje i objekti.

Područje Bijeljinskog kadiluka koje je obuhvaćeno ovim popisom nekretnina i zemljišta predstavlja teritoriju čije su sjeverna i istočna granica rijeke Sava, odnosno Drina. Zapadna granica popisanog područja počinje na sjeveru područjem kasabe Brezovo Polje i ide prema jugu obuhvatajući Ražljevo, Mrtvicu, Koraj, Puškovac i završava područjem Bogutovog Sela. Južna granica ove teritorije počinje od Bogutovog Sela i ide preko sela Ugljevik, Atmačići, Modran, Ruhotina i izlazi na Drinu južno od kasabe Janja u području sela Batar.

3.1.1. Popis Bijeljinskog kadiluka, I knjiga (OZ 317/1)

str. 1-129 kasaba Bijeljina بلنه

str. 130-217 kasaba Janja يانيه

str. 218-245 kasaba Brezovo Polje بره زوه پوله

str. 246-299 Korajski Džemat قورای جماعتی

str. 300-314 selo Janjari ينار

S. 315-331 selo Atmačić اطماچيک

S. 332-336 nemuslimanski dio sela Janjari

S. 337-339 selo Korajska Tetima تتمه قورای

3. 1. 2. Popis Bijeljinskog kadiluka, II knjiga (OZ 315)

- S. 1–4 selo Marić ماريك
S. 5–15 selo Batković-Klisa باطقويك كليسا
S. 16–22 selo Batković-Gajić باطقويك غاييک
S. 23–29 selo Batković-Lipovica باطقويك ليپويجه
S. 30–35 selo Mala Obarska اوبارسقه صغير
S. 36–37 selo Batković-Karavlah باطقويك قرهولاح
S. 37–41 Velino Selo ولی کوی
S. 41–55 selo Gornji Brodac بروتجه بالا
S. 55–67 selo Donji Brodac بروتجه زیر
S. 68–73 selo Triješnica ترشنيجه
S. 73–79 selo Brodac-Trnjak بروتجه طيرناق
S. 80–87 selo Popovi پوپوه
S. 88–100 selo Amajlije حمايله
S. 101–106 selo Dvor-Hanište¹⁰ ايدوور حانشته
S. 107–113 selo Dvor-Rakić ايدوور راکيچ
S. 114–115 selo Kovanluk قوئلک
S. 116–127 selo Korenita قورنطه
S. 128–129 selo Hrišćansko Brezovo Polje برهزو پوله حرستيان
S. 130–133 selo Gornja Čađavica جاجاويجه بالا
S. 134 selo Golo Brdo غولو بردو
S. 134–135 selo Dragaljevac-Jašaragić¹¹ ديرغلاواچ يشاراغيک
S. 135–139 selo Ugljevik اوغلويک
S. 140 zabunom još jedanput upisane pa precrtane nekretnine naselja Brezovo Polje-Hrišćani
S. 141–143 selo Bobetino Brdo بوبوتنو بردو
S. 143–144 selo Piperči پيپرچی
S. 145–151 selo Gornje Crnjelovo چرنلوو بالا
S. 152–156 selo Hrišćanski Modran مودران حرستيان
S. 157 selo Modran-Romski Karavlası مودران قبطيان قرهولاحلری

10 Postoji dio sela Dvorovi koji se zove Lanište. Međutim pisar je u ovom defteru jasno napisao Hanište i mi smo taj oblik ovdje naveli.

11 Radi se ustvari o selu Srednji Dragaljevac. Ime Dragaljevac-Jašaragić dato je prema porodici Jašaragić, odnosno Jašaragić Jusuf-begu iz Donje Tuzle, koji je na lokalitetu Ravnjak imao posjed, v. str. 290–293 (jedan dio sela Srednji Dragaljevac kao i zemljišni kompleks u njegovoj blizini naziva se Ravnjak).

- S. 157–158 selo Popovo polje پوپوو بوله
- S. 158–159 selo Ćipirovine کبیروینه
- S. 159–160 selo Dazdarevo دازدار
- S. 160 selo Bajir Crna Bara بایر قره باره
- S. 161 selo Krivaci قریواق
- S. 161–165 selo Donja Čađavica جاچاویجه زیر
- S. 166–172 selo Zagoni زاغون
- S. 172–176 selo Magnojević ماغنویک
- S. 176–179 selo Glogovac غلوغواج
- S. 179–184 selo Tutnjevaca طوطنواج
- S. 184–186 selo Kojčinovac قویچنواج
- S. 186 selo Čardačine چارداچنه
- S. 187 selo Ruhotina روختنه
- S. 188–193 selo Vršani ویرشان
- S. 193–195 selo Brijesnica sa Hasama برسندیجه مع حصه
- S. 195–198 selo Zabrdje زابرجه
- S. 199–201 selo Suho Polje سهپوله
- S. 202–207 selo Bukovica بوقویجه
- S. 207–209 selo Svinjarevac اسوینارواج
- S. 209–212 selo Ljeljenča لنجه
- S. 212–217 selo Balatun بالاطون
- S. 218–221 selo Donji Dragaljevac دیرغلاواج زیر
- S. 221–232 selo Donje Crnjelovo چرنلوو زیر
- S. 233–235 selo Mrtvica میرتویجه
- S. 236–238 selo Puhare-Pučile پوهاره پوچیله
- S. 239–240 selo Ražljevo راژلوو
- S. 241–244 selo Međaši مجاش
- S. 245–246 selo Puškovac چاوقشوپ
- S. 247–249 selo Gornji Dragaljevac دیرغلاواج بالا
- S. 250–253 selo Batar بطار
- S. 254–259 Bogutovo Selo بوغوت
- S. 260–265 selo Velika Obarska ابارسقه کبیر
- S. 266–268 područje sela Gornje Brezovo Polje
- S. 268–269 okolica Donjeg Brezovog Polja
- S. 270 okolica Varoši
- S. 270–271 okolica Starog Brezovog Polja
- S. 271–288 zemljišne površine sela Gornja Čađavica

- S. 288–293 područje sela Dragaljevac-Jašaragić
- S. 294–327 zemljišne površine Bogutovog Sela
- S. 328–340 zemljišne površine sela Gornji Dragaljevac

3.1.3. Popis Bijeljinskog kadiluka, III knjiga (OZ 316)

Kako je već ranije kazano, u III knjizi popisane su zemljišne površine (erāži) koje ustvari predstavljaju begovske posjede. Budući da popisivač popisuje sela, odnosno područja koja pripadaju selima, skoro istim redoslijedom kako je to već učinjeno u II knjizi, ovdje ih nećemo ponovo navoditi.

3.2. Popis Gračaničkog kadiluka, II knjiga (OZ 328)¹²

Područje koje je popisano u ovoj knjizi je onaj dio Gračaničkog kadiluka koji leži zapadno od Gračanice. Istočna granica popisanog područja počinje na jugu područjem sela Stjepan-Polje i na sjeveru završava područjem sela Skipovac. Sjeverna granica počinje od područja Skipovca, ide prema zapadu preko razuđenog sela Paležnica, zatim Čivčija, Gornjih Osječana i završava područjem sela Kožuhe. Zapadna granica popisanog područja je rijeka Bosna, a južna rijeka Spreča.

- S. 1–9 selo Skipovac اسقيپوفچه
- S. 10–18 selo Paležnica
- S. 19–65 selo Lukavica لوقاويچه
- S. 66–86 selo Kožuhe قوژها
- S. 87–97 selo Bušletić بوشلاتيک
- S. 98–111 selo Gornji Osječani اوسيچان بالا
- S. 111–130 selo Donji Osječani اوسيچان زير
- S. 131–155 selo Sjenina اسنينه
- S. 156–161 selo Poturice بطوريچه
- S. 161–169 selo Čivčije چيفچيان
- S. 169–188 selo Muslimanska Grapska مسلم غرابسقه
- S. 190–198 selo Hrišćansko Postinje خريستيان پوستينه
- S. 199–201 selo Muslimansko Postinje مسلم پوستينه
- S. 202–207 selo Hrišćanska Grapska خريستيان غرابسقه

12 U ovom defteru nalazi se jedan priručni defter (el-defteri) u kojem su popisani nekretnine i muški stanovnici sela Orahovica, koje se nalazi u drugom dijelu Gračaničkog kadiluka. Defter sadrži 14 listova i potječe iz 1289.–1290. (1872.–1873.) godine.

S. 208–218 selo Stanić Rijeka استانيك ريکه

S. 219–254 selo Klokotnica قلوکوڈنیجه

S. 255–287 selo Brijesnica برسنیجه

S. 288–314 selo Stjepan-Polje ایستبان پوله

4. Katastarski defteri kao historijski izvori

Na kraju ovog rada kratko ćemo ukazati na neka područja za koja bi ovi defteri mogli biti od važnosti. Na prvom mjestu spomenut ćemo činjenicu da defteri pružaju obilje podataka o begovskim posjedima na popisanom području. Npr., u I knjizi popisa Bijeljinskog kadiluka posjede imaju: Pašić Mehmedali-beg iz Bijeljine (posjedi u selima Gornja Čađavica, Kovanluk, Popovi, Gornji Brodac itd.); Pašić Jusuf-beg iz Bijeljine (Batković-Gajić); Rifatbegović Hasan-beg iz Bijeljine (Donji Brodac¹³); Hadži Tosun-beg iz Tuzle (Gornji Brodac, Ražljevo¹⁴); njegov sin Tosunbegović Mehmedali-beg iz Tuzle (Gornji Brodac); Osmanbegović Šemsi-beg iz Tuzle (Gornji Brodac); Osmanbegović Mehmed-beg iz Tuzle (Dvor-Rakić); Sijerčić Abdi-beg iz Goražda (Gornja Čađavica); Sijerčić Mehmed-beg iz Tuzle (Gornja Čađavica); Sijerčić Osman-beg iz Goražda (Gornja Čađavica); Hanumica, žena Džafer-begova, iz sela Gornji Zovik (زوجہ بالا) u Brčanskom kadiluku (selo Brezovo Polje); kćerke i zetovi Fidahić Mahmud-paše iz Zvornika (Batković-Klisa, Batković-Lipovica, Mala Obarska); Ljubović Osman-beg iz Nevesinja (Dvor-Lanište) i drugi. Kako smo već naprijed kazali, III knjiga popisa Bijeljinskog kadiluka sadrži isključivo podatke o begovskim posjedima i u njoj se, osim ovih navedenih, pojavljuje i mnoštvo drugih imena. Na popisanom dijelu Gračaničkog kadiluka posjede su imali Alajbegović Behdžet-beg, sin Emin-bega, iz Kule, tj. Gradačca (Skipovac, Kožuhe, Gornji Osječani), Hatidža, kćerka Mahmuda Alajbegovića iz Gradačca (Gornji Osječani), Hadžibegović Numan-beg iz nahije Doboj (Postinje-Hrišćani¹⁵, Grapska-Hrišćani) Etmekčibaši Petri (Petraki), sin Todora, iz Sarajeva (Gornji Osječani) i drugi.¹⁶

13 Hasan-beg je u Donjem Brodci imao i konak, v. OZ 315, str. 55, br. 2232.

14 Hadži Tosun-beg (Zaimbegović Tosun-beg) imao je u Ražljevu konak, v. OZ 315, str. 239, br. 9775.

15 Ovdje Numan-beg ima ruševnu kulu, v. OZ 328, str. 190, br. 7729.

16 O begovskim posjedima u Bosni i Hercegovini na koncu osmanske i u periodu austrougarske vlasti v. Husnija Kamberović, *Begovski zemljišni posjedi u Bosni i Hercegovini od 1878. do 1918. godine*, 2. izdanje, Sarajevo, 2005.

Defteri također omogućavaju rekonstrukciju kako područja koja su pripadala naseljima tako i naselja samih. To posebno vrijedi za kasabe gdje su nekretnine popisane prema mahalama i sokacima u kojima su se nalazile. Defteri pružaju i podatke na osnovu kojih možemo dobiti stanovitu sliku o stepenu razvoja kako gradske tako i seoske privrede. U I knjizi popisa Bijeljinskog kadiluka vidimo da je samo u bijeljinskoj čaršiji, ne uzimajući u obzir druge gradske mahale, bilo više od 150 različitih dućana i radnji, oko osamdeset magaza, po nekoliko kahvi i mejhana. U čaršiji kasabe Janja bilo je oko 100 dućana, petnaestak magaza i desetak kahvi. U čaršiji kasabe Brezovo Polje bilo oko 60 dućana, po nekoliko kahvi i magaza, a u korajskoj čaršiji 18 dućana, jedna magaza i dvije kahve.

Onomastika je još jedno područje za koje ovi defteri pružaju dragocjene podatke. Uvidom u deftere možemo vidjeti da je naročito u seoskim sredinama bio intenzivan proces formiranja muslimanskih i nemuslimanskih prezimena prema formuli očevo ime + ov/ev + ić, dakle riječ je o direktnim patronimima. U kasabama, međutim, značajan je udio i onih prezimena koja su nastala prema mjestu porijekla, zanimanju, staleškoj tituli. Od posebnog značaja je i činjenica da pisar ponekad navodi i drugo prezime lica čije su nekretnine uvedene u defter. Pada u oči i pojava, izražena samo kod muslimana, da se sinu često nadijeva očevo ime.¹⁷ Pored onomastičkih istraživanja defteri mogu također pružiti korisne podatke i kod genealoških istraživanja.¹⁸

Ključne riječi: Defteri, katastarski, arhiv, Tuzla, kadiluci, Osmanlije

17 Npr. u selu Klokotnica (Gračanički kadiluk), samo u mahali Habib (Habibovići), nailazimo na sljedeće vlasnike kuća: Džakula Mustafa, sin Mustafe (OZ 328, str. 222, br. 9040), Halilović Mustafa, sin Mustafe (br. 9042), Hasančević Mustafa, sin Mustafe (br. 9045), Mehanović Ibrahim, sin Ibrahima (br. 9059).

18 Npr., u mahali Rijeka koja pripada selu Lukavica, kadiluk Gračanica, ubilježena je jedna kuća na ime Amidžić Hasan, sin Hasana (OZ 328, str. 22, br. 898). Njegovi sinovi Mustafa i Ibrahim ne uzimaju očevo prezime, nego novo koje se sastoji od očevog imena i prezimena, dakle Hasanamidžić, pa je na str. 23, pod brojem 907, u istoj mahali ubilježena bašča na ime Hasanamidžić Mustafa, sin Hasana, a na str. 24, pod brojem 958, u mahali Delići, upisana je kuća sa baščom na ime Hasanamidžić Ibrahim, sin Hasana.

Summary

Turkish property *defters* in the Archive of Tuzla canton

This paper gives information about five Ottoman *defters* (records) located in the Archives of Tuzla Canton. The *defters* are dating from the last decade of Ottoman rule in Bosnia, more precisely, between 1875 and 1878. Four *defters* are related to the district of Bijeljina, one however, to the district of Gračanica. The *defters* have printed form, in whose fields are registered the data about the kind, location, size, quality, value and ownership of properties. The real estates as houses, stables, meadows etc. (freehold property), mosques, churches, cemeteries, schools etc. (public property), and big parts of the land (state-owned land assigned to large landholders by the state) are registered in these *defters*. The properties of endowments were scarcely inscribed. These surveys are valuable historical sources for the study of the land-owning elite, settlements, economy, place names, personal names and surnames in the recorded area.